

УДК 94 (476)

ДА ПЫТАННЯ АБ ПЕРАДЫСЛАКАЦЫ ПСТАКАЎСКІХ ФАРМІРАВАННЯЎ ЗА “ЛІНІЮ КЕРЗАНА” Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ 1944 Г. – ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ 1946 Г.

Рыбак Н.А.

УА «Гродзенскі дзяржаўны аграрны ўніверсітэт»
г. Гродна, Рэспубліка Беларусь

Па меры вызвалення тэрыторыі Беларусі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў у ліпені 1944 г. савецкае камандаванне пачало раззбрасненне і ліквідацыю структур польскага падполля – Арміі Краёвай (АК), якая была створана яшчэ ў 1942 г. і ставіла сваёй мэтай барацьбу за аднаўленне Польшчы ў межах 1939 г. Ва ўмовах новай ваенна-палітычнай сітуацыі большасць кадравых афіцэраў АК прыняла рашэнне са зброяй у руках прабівацца на захад, на тэрыторыю Польшчы.

Працэс перадыслакацыі пачаўся летам 1944 г., але пік яго прыпаў на другую палову 1945 г. Існавалі два шляхі перадыслакацыі. Першы – прарыў праз савецка-польскую мяжу са зброяй у руках. Другі – “*легальны*”, з адпаведнымі дакументамі, выдадзенымі ў рамках рэпатрыяцый польскага насельніцтва. У выніку перадыслакацыі за “*лінію Керзана*” і арыштаў акаўцаў, ужо ў канцы верасня 1945 г. цэнтральныя структуры акругі перасталі існаваць [1, с.235].

Вялікая частка акаўскіх атрадаў прабіваліся на тэрыторыю Польшчы са зброяй у руках у перыяд з другой паловы 1944 да пачатку 1945 г. Гэта тлумачыцца разгубленасцю кіраўніцтва АК у новай ваенна-палітычнай сітуацыі, жаданнем змагацца з немцамі на тэрыторыі Польшчы, а таксама рэпрэсіямі з боку сілавых структур БССР. У гэты перыяд перадыслакаваліся на тэрыторыю Польшчы атрады пад камандай падпалкоўніка Ч. Дэмбіцкага (“*Ярэма*”), падпалкоўніка Я. Праўдзіц-Шляскага (“*Праўдзіц*”), падпалкоўніка С. Сендзяка (“*Варта*”, “*Осэт*”), маёра З. Шэндзеляжа (“*Лунашка*”), паручніка У. Кітоўскага (“*Орлік*”) і іншых.

У першую чаргу перадыслакацыі падлягалі тыя ўзброеныя фарміраванні, якія трапілі ў поле зроку НКУС БССР. Пакінуць сваю тэрыторыю без адпаведнага загаду акаўскім структурам забаранялася. Трэба адзначыць, што першымі пакідалі Беларусь афіцэры АК, якія ў пераважнай колькасці з’яўляліся выхадцамі з этнічных польскіх зямель. Гэта адмоўна адбівалася на баяздольнасці акаўскіх, а пасля афіцыйнага роспуску АК у студзені 1945 г. і постакаўскіх фарміраванняў. Толькі з лістападу 1944 па сакавік 1945 г., згодна з

падлікамі польскага гісторыка К.Красўскага. Гродзеншчыну пакінула каля 39 афіцэраў АК [2, с.659]. Тыя, хто паходзіў з заходнебеларускіх зямель і меў тут сям'ю і маёмасць, не збіраліся пераходзіць усталяваную новую савецка-польскую мяжу. Аднак з узмацненнем рэпрэсій з боку НКУС БССР, а таксама ў выніку непапулярнай эканамічнай палітыкі Савецкай улады колькасць акаўцаў і іх памагатых з ліку мясцовага польскага насельніцтва, што жадалі пакінуць тэрыторыю БССР, павялічвалася.

Трэба адзначыць, што, нягледзячы на забарону самастойна пакідаць тэрыторыю Беларусі, некаторыя атрады парушалі гэты загад. Асабліва востра дадзена праблема стаяла для 10 Гродзенскага аблода Беластоцкай акругі АК-АКА¹-ВІН² [2, с. 694-695]. Загад асабоваму складу Гродзенскага інспектарата пакінуць беларускія землі быў выдадзены яго камандантам капітанам У. Шымборскім ("Бонк") 30 чэрвеня 1945 г. Згодна з ім, перадыслакавацца за "лінію Керзана" павінны былі тыя, хто знаходзіўся пад непасрэднай пагрозай арышту з боку НКУС БССР [1, с. 239].

З умацаваннем аховы савецка-польскай мяжы яе пераход ускладняўся. Пераводзіць акаўскія і постакаўскія атрады цяпер даручалася найбольш вопытным яго ўдзельнікам.

Такім чынам, перадыслакацыя структур польскага падполля за "лінію Керзана" ажыццяўлялася некалькімі шляхамі. Гэта прарыў праз мяжу са зброяй у руках і так званы "легальны". Нягледзячы на структурныя рэарганізацыі, праз якія прайшло польскае падполле, катэгарычна забаранялася самастойна пакідаць месца дыслакацыі. Аднак не заўсёды акаўцы падпарадкоўваліся загадам. Ва ўмовах узмацнення рэпрэсіўнай палітыкі з боку савецкай улады ў дачыненні да ўдзельнікаў польскіх структураў, многія з іх імкнуліся пакінуць тэрыторыю БССР. У першую чаргу гэта тычылася афіцэрскага складу АК-ВІН. Тым не менш, перадыслакацыя акаўскіх фарміраванняў на тэрыторыю Польшчы не азначала спынення іх дзейнасці на захадзе Беларусі.

ЛІТАРАТУРА

1. Tygiel narodyw. Stosunki spoieczne i etniczne na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej 1939-1953./ Pod red. K.Jasiewicza. - Warszawa, Londyn, 2002. - 630 s.
2. Krajewski K., Jabuszewski T. Biaostocki okrg AK-AKO. VII.1944-VIII.1945.- Warszawa, 1997. - 853 s.
3. Польское подполье на территории западных областей Беларуси (1939-1954 гг.): Монография./ С.А.Ситкевич, С.А.Сильванович, В.В.Барабаш, Н.А.Рыбак. - Гродно: ГТАУ, 2004. - 345 с.

¹ "Армія Краёва Абыватэльска".

² "Вольнасць і незавісласць".